

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

515

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • פרשת פינחס תשפ"א

האסונות מפני עוונות הדור

בזמן האחרון היו אסונות רחמנא ליצולן, בל"ג בעומר במירון, ועתה באמריקה, אסון כזה, ועלינו להתבונן מה זאת עשה אלוקים לנו.

ובאמת אמרו חז"ל (שבת לג, ב) שהצדיקים נתפסים בעוון הדור, דהיינו שלדור יש חטאים, והצדיקים נתפסים בשביל החטאים של הדור, ואמרו 'בעוון הדור, והיינו עוונות במזיד, ולא רק חטאים' בשגגה, והצדיקים נתפסים בזה על הדור. וכבר דיברנו לאחרונה שיש להבין, מה הצדיק אשם ומדוע הוא צריך לסבול בעוונות הדור.

וכן מצינו בגמרא (כתובות ה, ב) מעשה באחד האמוראים שנפטר לו בן, ובאו לנחמו ואמרו לו 'חשיב את לאתפסי אדרא', ופירש רש"י: חשוב אתה למעלה לתופסך ואת בניך בעוון הדור דקיימא לן בזמן שצדיקים בדור צדיקים נתפסים על הדור, ע"כ. והיינו שהכל מפני עוונות הדור, אבל הצדיק עצמו אין לו עוון, וצריך ביאור כנ"ל מה הצדיק אשם.

והפירוש בזה כמו שמצינו בחז"ל (זבחים קטו, ב) והובא גם ברש"י על החומש (ויקרא י, ג) כי כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתיירא מתעלה ומתקלס, והיינו שבזמן שיש מידת הדין בצדיקים זה עושה השפעה עצומה על כל הציבור, שהקב"ה מתיירא ומתעלה ומתקלס בזה, ו'מתיירא' בפשטות אין הכוונה רק ליראת העונש, מפני שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה י, א) שזו דרגה נמוכה, אלא מסתמא הכוונה ליראת הרוממות שהיא מדרגה גבוהה, וכן 'מתעלה ומתקלס' אלו הן דרגות רוחניות מיוחדות, שהציבור מושפע ומקבל על ידי מיתת הצדיקים.

ואם כן מה ששאלנו מה הצדיק אשם ומדוע הוא צריך לסבול, האמת היא שאין זה הפסד ולא סבל, אלא ההפך, זו זכות בשביל הצדיק! שהוא מזכה את הרבים, כי בזה שנעשה בו הדין הוא נותן זכויות לכל הציבור, שהקב"ה מתיירא מתעלה ומתקלס, והוא הגורם לזה במיתתו, ואף שזה רק נגרם על ידו שלא בכוונה, מכל מקום יש לו זכות ושכר על זה.

הזכות למי שגרם התעוררות במיתתו

ומצינו כן בכמה גמרות ומדרשים, שאפילו דבר שאדם גרם שלא בכוונה, יש לו שכר על התוצאה שבה מחמתו. ולמשל מצות שכחה, שנאמר בה (דברים כד, יט) "ושכחת עומר בשדה", ומסיים הפסוק "למען יברך השם אלוקיך בכל מעשה ידיך", והיינו אף שהשכחה הייתה שלא בכוונה, שהרי לא רצה לשכוח, ורק באונס שכח, מכל מקום כיון שאחר כך העני מצא ונתפרנס מזה, הרי הוא מתברך על כך.

ואיזו ברכה? מסתמא לא רק ברכה גשמית בעולם הזה, אלא גם בעולם הבא, ברכה אמיתית, ומתברך אפילו ברוחניות, בגלל זה שעל ידי שהוא שכח נגרם שיש לעני ממה להתפרנס, וזה נקרא שהוא מפרנס את העני ויש לו זכות של צדקה.

וכן הביא רש"י שם מהספרי (והובא גם ברש"י סוף פרשת ויקרא) "למען יברך – ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוון, קל וחומר לעושה במתכוון. אמור מעתה, נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה, הרי הוא מתברך עליה", והיינו כנ"ל, למרות שזה בעל כרחו ולא מדעתו, זה נקרא זכות בשבילו וזוכה בזה לברכה של צדקה, כי גם דבר שנעשה בעל כרחו של האדם, אם זה דבר טוב שנגרם מחמתו הרי זה זכות בשבילו.

וכבר הזכרנו כמה פעמים מדברי הגמרא (מו"ק כא, ב) מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא, שהיו לו שני בנים שמתו בחייו רח"ל, וכל ישראל באו להלוויה לכבודו של רבי עקיבא, וכשראה רבי עקיבא שכל הציבור בא, עמד על ספסל גבוה כדי שישמעו אותו ואמר, אחינו בני ישראל בשביל מי באתם, אם בשביל עקיבא הרי כמה עקיבא בשוק, והיינו שיש עוד אנשים רבים ששם עקיבא, ומה המיוחד בי? אלא כך אמרתם "תורת אלוקיו בלבו" (תהלים לו, לא), והיינו כי הלב של רבי עקיבא מלא תורה, ובאתם לכבוד התורה, וכיון שאתם עושים כבוד התורה – מנוחם אני!

ואמרנו כי הענין מפורש יותר במסכת שמחות (פרק ח', והובא גם בילקוט פרשת יתרו) שרבי עקיבא התנחם מפני שראה שיש פה זכות, שהבנים שלו במיתתם גרמו כבוד התורה, ואף שזה בעל כרחם ולא בכונתם, אבל זה נגרם על ידם, וזה נחשב להם לזכות, זיכוי הרבים בכבוד התורה, שכל ישראל באו לכבוד התורה של רבי עקיבא, ואין לשער את גודל הזכות של כבוד התורה, כמו שאמרו (שבועות ל, ב) עשה דכבוד התורה עדיף, וממילא מנוחם אני, בזה שזכו בְּנֵי לזכויות עצומות כאלו.

סימן לזכויות קודמות נוספות

ויתירה מכך מפורש שם, שרבי עקיבא הוסיף ואמר "ולא שאדם רוצה לקבור את בניו אלא יודע אני שהוא בן העולם הבא שזיכה את הרבים שכל המזכה את הרבים אין חטא בא לידו וכו' משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו וכו' ולא עוד אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאין".

והיינו כי כל מזכה הרבים צריך זכויות קודמות לכך, כי זיכוי הרבים זו זכות גדולה מאד, ובמה מגיע לו הזכות הזו? צריך זכויות קודמות! ואי אפשר לדעת מה הן הזכויות הקודמות שבזכותן זכה לכך, ועל זה אמר רבי עקיבא, כי מאחר שבניו במיתתם עשו זיכוי הרבים גדול כזה, הרי מלבד הזכות הזו של זיכוי הרבים שנתגלגל על ידם, זה סימן גם לזכויות נוספות, שהיו להם עוד זכויות קודמות שאינן ידועות, ובהן מנוחם אני, כי יש להם זכויות מרובות, והם בני העולם הבא.

והכלל, כל זכות צריכה זכות קודמת, וגם לזיכוי הרבים צריכים זכויות קודמות, וזהו שאמרו חז"ל על משה רבינו (אבות ה, יח) משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו, זכה וזיכה, קודם 'זכה' בעצמו, ובזכות זה אחר כך 'זיכה את הרבים', וכבר ביארנו במקום אחר מהו 'הזיכה' של משה רבינו שבזכות זה זיכה את הרבים בתורה לכלל ישראל, שכל התורה שכתב ותורה שבעל פה שיש לנו הרי זה ממשה רבינו, וכל הזיכוי הרבים הגדול הזה שהיה כבר ושיהיה הלאה, זכה משה רבינו בגלל זכות קודמת שאינה מפורשת, ויש מדרשים על זה (עין שמות רבה ב, ב).

וזהו שאמר רבי עקיבא, כי לזיכוי הרבים צריכים זכויות קודמות ומגלגלין זכות על ידי זכאין, ומאחר שראה שעל ידי מיתת בניו נתגלגל זיכוי הרבים גדול כזה, זהו סימן שיש להם גם עוד זכויות שאינן ידועות.

האסונות מעוררים לקחת מוסר

אם כן גם האסונות שהיו במירון וגם באמריקה כעת, אסונות כאלה, שנפטרו אנשים צדיקים, הרי הם מזכי הרבים, כי במיתתם הם גורמים ל'מתיירא מתעלה ומתקלס' והם מזכים את הציבור במיתתם, וזהו סימן שיש להם עוד זכויות קודמות שבהם הם זכו לזכות את הרבים.

וכאמור מיתת הצדיקים והדין שנעשה בהם זה בעוון הדור, והצדיקים במיתתם מזכים את הרבים ומכפרים, ומרוויחים מזה זכויות מרובות ועולם הבא שאין לשער! לכן כל אלו שעל ידי מיתתם יש התעוררות, של תשובה ושל מעשים טובים, וכל התעוררות שמקבלים איזו דרגה ברוחניות, הרי הם מזכי הרבים ואין לשער את הזכויות שלהם, וזה סימן שגם היו להם זכויות מרובות לפני זה. זו המציאות.

אבל כמובן זה תלוי במדרגה של הציבור, האם הציבור מבין את זה ומתעורר או שחס ושלום לא מתעוררים, וכבר נאמר (ירמיה ב, ל) "לשווא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחוי", היינו שיכולה להיות מציאות כזו, שלשווא הכיתי את בניכם רח"ל, כי זה לא השפיע ולא לקחו מוסר, כך יכול להיות, אך ברוך השם יש ציבור עם יראת שמים שחושבים ומתבוננים ומתעוררים ומתחזקים, ובאמת 'מתיירא מתעלה ומתקלס'.

האמונה שהכל בידי שמים ולטובה

וצריכים לדעת כלל גדול, שהכל בידי שמים, ושני דברים אמרו בגמרא, הא' שהכל בידי שמים (ברכות לג, ב), וב' שכל דעביד רחמנא לטב עביד (שם

ס, ב, ושני הדברים הללו שהם אמונה פשוטה, אם אדם חי עם האמונה הזו הוא מאושר! ואין שום סיבה לתרעומת על מי שהוא.

וכל דעביד רחמנא לטב עביד, איננו יודעים למה זה לטב, אבל זה לטב! האסונות הם לטובה, ולטובת מי? לטובת כל אחד ואחד, ואין שום אדם שיש לו מזה צער שאינו לטובתו, כי "הצור תמים פעלו" (דברים לב, ד), ובמה זה לטובתו איננו יודעים, אך אפשר להתבונן, ועל ידי התבוננות יכול להיות שאפשר להבין את זה, על מה ולמה הצער.

ועל כל פנים כל צער הוא מן השמים, ואפילו אם משהו גרם את הצער, זה לא הוא הסיבה האמיתית אלא זה מן השמים, ויש סיבה אמיתית שמן השמים נותנים את הצער לטובתו של המצטער.

ומה היא הטובה? צריך התבוננות, ויש מידה כנגד מידה, וצריך לחשוב ולמצוא מהו המידה כנגד מידה, ואם לא מוצאים אזי יש לתלות בביטול תורה, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ה, א) אם רואה אדם שייסורין באין עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה (ועיין נפה"ח ש"ד פכ"ט), כי יש סיבה לכל קושי שיש בחיים.

האושר בחיי תורה ומצוות

וככל שיותר עוסקים בתורה כך החיים יותר מאושרים, כמו שאמרו חז"ל (אבות ו, ד) 'אשריך בעולם הזה' בדרכה של תורה ובתורה אתה עמל, כל אחד לפי כוחו מה שיותר שייכות לתורה, וזה תלוי כמובן כל אחד לפי האפשרויות שלו, ויכול להיות מי שהוא בעל משפחה, שצריך פרנסה, אבל בכל זמנו הפנוי הוא עוסק בתורה ולומד כפי יכולתו.

וכבר דיברנו שגם בזמן שאדם דואג לצרכי משפחתו הוא עוסק במצוה, כי הוא עושה חסד, ומשועבד למשפחה, ופריעת בעל חוב מצוה, ונמצא שכל הזמן הוא עוסק במצוה, שעושה חסד ופורע חובו, ויש לו זכויות כל הזמן, וכך כל החיים של האדם, אם הוא חושב ומתכוון לשם מצוה, אזי כל המעשים והפעולות שלו הם מעשי מצוות.

וכפי שהזכרנו בשבוע שעבר לדוגמא, כשאדם הולך לאכול, ונוטל ידיו לסעודה, הרי הנטילה היא מצוה, והברכה על נטילת ידיים זו עוד מצוה, ואחר כך ברכת המוציא לחם מן הארץ זו עוד מצוה, וגם האכילה עצמה, אם הוא אוכל מפני שחייב לאכול, כי יש תרי"ג מצוות שהוא חייב ואם לא יאכל לא יהיה לו כוח לקיימם, והוא חייב לאכול כדי שיהיה לו כוח לעבוד את כל עבודת הבורא, אם כן גם האכילה היא מצוה, וכל הזמן הוא עוסק במצוה, ואחר כך ברכת המזון זו עוד מצוה.

וכאמור גם בזמנים שנצרך לעסוק בצרכי המשפחה הרי הוא עושה חסד ופורע את חובו להם, והרי זה גם כן עסק של מצוה.

*

תיקון חטא החורבן הנמשך

והנה אנו עומדים עתה בימי בין המצרים שהם זמן החורבן, ויש תעניות שבעה עשר בתמוז ותשעה באב זכר לחורבן, והרמב"ם (הלכות תעניות ה, א) ביאר כי הענין והתועלת של התעניות הוא כדי שיתעוררו מהם לחזור בתשובה, ועל מה לחזור בתשובה? על חטא החורבן הנמשך!

ואמרו חז"ל (יומא ט, ב) "ראשונים שנתגלה עוונם נתגלה קיצם, אחרונים שלא נתגלה עוונם לא נתגלה קיצם", והיינו שבבית ראשון 'נתגלה עוונם' – שהיו החטאים גלויים וברורים להם, שעברו על שלוש עבירות, ומחמת זה היו החורבן והגלות, וכיון שכן, הם חזרו בתשובה, ולאחר שבעים שנה נבנה בית שני, כי החטאים היו ברורים וחזרו בתשובה עליהם.

אבל בבית שני לא נתגלה עוונם, כי אז החטא היה שנאת חינם, וזהו חטא שאינו גלוי, כי כל אחד בטוח שהוא צודק ואינו מרגיש בחטאו, ואמנם כמובן יש צדיקים, ובדור החורבן הרי היו תנאים, רבן יוחנן בן זכאי ועוד תנאים, והם בודאי היו צדיקים ולא היה להם שנאת חינם, אבל הדור זהו הציבור, ולציבור היה חטא שנאת חינם, חטא במידות.

ומאחר שזהו החטא שגרם את החורבן, אם כן תיקון חטא זה יביא לתיקון החורבן, וזהו שאמרו חז"ל (ירושלמי יומא א, א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו, והיינו מפני שאם החורבן

נמשך זה סימן שהחטא נמשך, והסיבה שהחטא נמשך היא מפני שלא מרגישים את החטא בזה, וחושבים וכי זוהי שנאת חינם? הרי זו שנאה כד"ן... וכל אחד בטוח שהוא צודק ולא מרגיש שזה 'חינם', ולכן החטא נמשך וגורם להמשך החורבן.

וכמובן גם כעת יש צדיקים שאין להם שנאת חינם, אבל רוב הציבור נכשלים בזה ויש חיסרון במידות, ואם היה תיקון החטא של המידות כבר לא היה חורבן, וכבר היה נבנה בית המקדש.

חיזוק האמונה מביא לתיקון המידות

אם כן החיוב של תיקון חטא החורבן הוא לתקן את המידות, ותיקון המידות זה לא פשוט, ולא כל אחד יכול לומר שהוא בעל מידות טובות, כי יש יצר הרע בטבע של כל אחד ואחד.

ולמשל יש יצר הרע של קפיא, והוא טבע האדם, ושלא תהיה קפיא זה נגד הטבע, אבל קפיא היא נגד האמונה! ומכל מקום טבע האדם הוא להקפיד, ולכן אין זה פשוט, ולהיות בעל מדרגה כזה שלא יקפיד על שום אדם – זו מדרגה שקשה מאד להגיע אליה.

אבל זוהי האמונה! שאין סיבה כלל להקפיד, מפני שהכל בידי שמים, ולטב עביד, זה גם לטובה, ואם כן שתי סיבות בדבר שלא להקפיד, הא' מפני שהכל בידי שמים, והצער אינו מחמת האדם המצער אלא מן השמים מגיע לי צער, וב' זה גם לטובתי, ומדוע? צריך התבוננות למה זה לטובתי, אבל זו המציאות, וממילא אין סיבה כלל להקפיד.

וזהו חיוב תיקון חטא החורבן, תיקון המידות עם חיזוק האמונה שהכל בידי שמים וכל דעביד רחמנא לטב עביד, והם דברים מאד לא פשוטים, והעצה היחידה לכך היא רק עסק ולימוד ספרי המוסר, כי על ידי ספרי מוסר יודעים מה היא האמונה ומה הן המידות הטובות, ועל פי זה מתבוננים ומשווים 'מה איתי', האם אכן אני מקיים זאת.

התועלת בקביעות לימוד המוסר

וכל ספרי המוסר אינם רק 'מידת חסידות' אלא הם חיובים, שבלי זה הלב של האדם אינו לב כשר, וכגון ספר חובות הלבבות, שכשמו כן הוא 'חובות' הלבבות, שמבאר את החיובים של הלב, ויש בו עשרה שערים כגון על מידות וענווה ועוד הרבה עניינים השייכים ללב, שהם נגד הטבע אבל יש חיוב שהאמונה תשנה את הטבע בזה.

ולמשל כתב באיגרת הרמב"ן שכל דבריו יהיו נחת, בלי התרגשות, והיינו בלי כעס ובלי קפיא, והמשיך וביאר שם מה ההמשך והתוצאה מזה, אם אדם חי עם הנהגה כזו שהכל נחת, והכל ביישוב הדעת ובהתבוננות עם אמונה, שעל ידי זה האדם הוא אדם אחר לגמרי!

אבל זה שייך רק אם יש קביעות ללמוד בספרי מוסר, לדעת את הידיעות, כי בספרי המוסר יש הרבה ידיעות של אמונה ושל מידות טובות, שזה נוגע לחכמת הנפש, האיך צריך להיות הלב.

וכאמור אלו הם דברים שאינם רק מידת חסידות, אלא הם חיובים – חובות הלבבות, שהתורה מחייבת את הלב להיות כמו שכתוב ב'חובות הלבבות', עם יראת שמים, ועם 'אהבת לרעך כמוך', ועוד הרבה דברים השייכים ללב, והם כולם חיובים שהאדם חייב להתקדם בהם, אבל מעצמו אינו יכול, אלא רק על ידי לימוד בספרי המוסר, ובקביעות יום יומית, ומי שיש לו קביעות בזה באמת הוא משתנה.

ידוע לי גם מבעלי משפחה שהתחילו ללמוד מוסר בכל יום משהו, איזו קביעות כלשהי, ועל ידי זה הבית השתנה, ונהייתה אווירה אחרת, אווירה נעימה בבית! וכמו שכתב בחובות הלבבות (שער הפרישות פ"ד) על הפרוש ש'חברתו שמחה', חברתו נעימה, והחיים טובים ומאושרים.

וזהו מה שאנו צריכים למעשה, חיזוק האמונה וחיזוק המידות הטובות, על ידי קביעות יום יומית בספרי מוסר, כל אחד כמה שהוא יכול, ואפילו כמה דקות גם כן זה מזכיר, וזה משפיע השפעה עצומה מאד, ובעזרת השם כולנו נזכה להתחזק בכל מה שצריך חיזוק!

לישועת ישראל צבי יוסף בן טוביא
ורעייתו מלכה בת שרה רחל
ושאר היהודים הלכודים בהריסות
בפלורידה

לעילוי נשמת
הר"ר עזריאל ב"ר חנוך קסטנר ז"ל
נלב"ע כ"ג תמוז תשע"ט - תנצב"ה
הונצח ע"י בנו ר' חנוך וב"ב

לעילוי נשמת הרה"צ רבי פרץ ב"ר
יעקב אריה אריאל זצ"ל
רבה של מגדיל
נלב"ע כ"ב תמוז תשנ"ב - תנצב"ה

לע"נ מרן הגאון האמיתי ציס"ע
רבי שלמה טנא זצוק"ל
בעל ה"ברכת שלמה"
נלב"ע כ"ח תמוז תשמ"ו - תנצב"ה

לעילוי נשמת האברך החשוב שנפטר בקיצור ימים הרב משה בן מרים זללה"ה - תנצב"ה